

Knut Ove Eliassen 2016. *Foucaults begreper*. Oslo, Scandinavian Academic Press. 284 s.

Anmeldt av Svein Atle Skålevåg

Knut Ove Eliassens *Foucaults begreper* er uten tvil et viktig bidrag til den norske Foucault-litteraturen idet den byr på en versjon av Foucault som vi tidligere i liten grad har sett på norsk. Det er en bok for dem som har lest sin Foucault, men deler av den kan også være egnet for den som skulle måtte ha til hensikt å *bruke* Foucault.

Da *Overvåking og straff* i 1977 for første gang kom ut på norsk, to år etter at den var utgitt på fransk, var den utstyrt med et forord av sosiologen Thomas Mathiesen, som skrev at boka nok var vanskelig tilgjengelig, men at den inneholdt «et arsenal av kunnskaper og argumenter for de som vil bruke dem». Kommentaren var karakteristisk for en bestemt lese måte, som Foucault selv til en viss grad oppmuntret til: her var det fritt fram å plukke det man hadde lyst til, og innlemme det i sine egne prosjekter. De som stod for denne første resepsjonen hadde gjerne en primær interesse for den historiske problematikken som disse bøkene behandlet, og da kanskje særlig i avvikets historie. Foucaults tekster hadde en ganske umiddelbar effekt ved at de åpnet opp nye felter for historiske og samfunnsvitenskapelige studier.

Senere har en hel flora av tekster om Foucault blitt til, som forsøker å få fatt på sammenhengene i forfatterskapet; det finnes nå et utall av innføringsbøker, biografier og avhandlinger og minst ett tidsskrift som publiserer studier i Foucaults tekster. I

denne litteraturen har det siden 1980-tallet vært vanlig å dele forfatterskapet inn i tre suksessive faser: den arkeologiske fasen (1960-tallet), den genealogiske fasen (1970-tallet) og den etiske fasen (1980-tallet). Faseinndelingen, som skriver seg fra amerikanerne Dreyfus og Rabinow, konstruerte forfatterskapet rundt en serie med radikale diskontinuiteter, og fant veien inn i mange introduksjonsbøker. Denne litteraturen har vært mer interessert i Foucault som filosofi enn i de empiriske feltene han åpnet opp.

I de siste tjue årene har selve forfatterskapet tiltatt i volum, på tross av at Foucault selv ikke ønsket noen posthume utgivelser. Første tilskudd var firebindsutgivelsen *Dits et écrits* (første gang utgitt i 1994) som samlet tidligere utgitte kortere tekster, blant annet artikler, forelesninger og intervjuer (utgitt på engelsk fra 1997). Deretter, fra 1997, begynte utgivelsene av forelesningene ved *Collège de France* fra 1970- og -80-tallet, som først ble fullført med utgivelsen av det trettende bindet i 2015. Disse utgivelsene innebærer at det posthume forfatterskapet nå er vel så omfangsrikt som den delen av forfatterskapet som ble utgitt før forfatterens død. Denne delen av forfatterskapet er fylt av tentative analyser og diskusjoner av tidligere arbeider, de viser hvordan bestemte begreper og tematikker dukket opp, forsvant, for så å vende tilbake igjen i en ny form i Foucaults tenkning. En vilje til reformulering og til perspektivforflytning, som i manges øyne karakteriserer forfatterskapet, er her enda tydeligere enn i monografiene. Disse tekstene har vist at Foucaults forskningsinteresser var enda bredere enn det en kunne få inntrykk av i monografiene, men de har også stimulert interessen for det filosofiske prosjektet til Foucault.

Foucaults begreper har en uttalt ambisjon om å ta fatt i den ferskeste, posthume, delen av forfatterskapet og by norske lesere på en

ny versjon av Foucault. Boka er organisert rundt en serie med sentrale begreper fra forfatterskapet, som er gruppert i tre hovedbolker, *viten*, *makt* og *subjektivitet* (jeg antar at det var meningen at denne inndelingen skulle reflekteres typografisk i boka, noe den av en eller annen grunn ikke gjør). Det hele innledes av en særdeles instruktiv diskusjon om hva et *begrep* egentlig betyr i forbindelse med Foucaults filosofi, og rundes av med en noe mindre tilgjengelig diskusjon av det som Eliassen utvilsomt med rette karakteriserer som forfatterskapets viktigste begrep: «sannhet». Hvert kapittel tar utgangspunkt i et lengre Foucault-sitat, og dette grepet bare understreker bokas karakter av lesning. Denne organiseringen bidrar til å bryte med den etablerte lesningen av forfatterskapet som en rekke faser eller etapper. Det betyr ikke at forfatterskapet framstilles som statisk, men dynamikken spores på et annet nivå. I stedet for å beskrive en arkeologisk versus en genealogisk fase i forfatterskapet, beskriver Eliassen, for eksempel, hvordan diskursbegrepet ble transformert i Foucaults tekster fra 1970-tallet. Eliassen viser fram den foucauldianske tenkemåten, eller hans «begreplige praksis», gjennom å vise hvordan han tenker ulikt om de samme begreper, eller bruker ulike begreper for å angripe beslektede problemer.

Det kapitlet som er klartest og tydeligst anskueliggjør den foucauldianske metoden er kapitlet om «begrep». Et begrep forstås hos Foucault, i henhold til Eliassens lesning, ikke som et «navn» på et fenomen som finnes i verden (en allerede eksisterende virkelighet), eller en term som forklarer et fenomen ved å knytte det til en «teori». I stedet er begrepet en «analytisk kategori», det representerer en måte å se på, eller en måte å gjøre bestemte ting synlige på. Og hensikten med denne navngivingen er å vinne kunnskap om tingene. Begrepet

«oppretter et gjenstandsfelt» og dette gjenstandsfeltet er det mulig å ha kunnskap om. Det er i denne forstand det er rimelig å kalle Foucault en konstruksjonist: han utvikler begreper som oppretter et gjenstandsfelt som vi kan ha kunnskap om. På dette gjenstandsfeltet finner vi fenomener som har en empirisk eksistens, men selve feltet er betinget av begrepet. Det Foucault analyserer både finnes og finnes ikke, et paradoks som uttrykkes i en formulering som har vært tillagt ham (av Paul Veyne): «Galskapen finnes ikke, men den er heller ikke ingenting.»

Denne forståelsen av hva det innebærer å begrepsliggjøre danner utgangspunktet for de påfølgende ti diskusjoner av Foucaults begreper, heriblant diskurs, dispositiv og biopolitikk. I disse diskusjonene viser Eliassen, med en viss polemisk brodd mot den norske resepsjonen, hvordan disse begrepene må ses som teorispesifikke: de inngår i spesifikke filosofiske problematikker hos Foucault, og de kan ikke hentes ut av den sammenhengen de inngår i uten å radikalt forandre mening. Foucaults begrepsliggjøring er en måte å opprette gjenstandsfelt, men begrepsliggjøring er også hans studieobjekt, som i eksemplet med galskapen (som han studerer hvordan man har begrepsliggjort). Begrepsliggjøring kommer slik til å utgjøre en problematikk på to plan for Foucault.

Eliassen er kanskje mer opptatt av Foucaults egne analytiske operasjoner enn av de analytiske operasjoner han studerte. Det vil si at den versjonen av Foucault som trer fram her er ganske resolutt en filosofisk Foucault, en filosof med et *prosjekt*. Dette prosjektet har som et premiss at filosofien må være historisk, og likevel synes jeg at historikeren Foucault, han som har så mye interessant å si om så mange historiske emner og tekster, forsvinner i bakgrunnen. For noe av det som gjør at Foucault har en

bestandig tiltrekking på en historiker er at historien hos ham ikke er en illustrasjon, men et konkret arbeid på et konkret materiale; den er ikke bare en byggeplass for å konstruere en filosofi, men i like stor grad et reservoar av problemer som det er av interesse å prøve å forstå. Eliassen har følgelig mye interessant å si om for eksempel implikasjonene av Foucaults *interesse for* seksualitetens historie, men mindre å si om hva Foucault sier om seksualitetens historie.

Mange humanister og samfunnsvitere har som Thomas Mathiesen vært tiltrukket av det arsenalet av begreper som Foucault ser ut til å by fram, samtidig som de har stilt seg litt lunkne til, eller uinteresserte i, det større filosofiske prosjektet de inngår i. Denne tendensen er ikke minst merkbar i de mest «produktive» sektorene av den akademiske kulturen, der man har en stor og voksende appetitt på metodiske redskaper som kan «brukes» til å få noe ut av et gitt empirisk materiale. Knut Ove Eliassen, kommer tilsynelatende, men bare tilsynelatende, dette markedet i møte med en bok som i større grad er en invitasjon til å lese Foucault langsomt enn til å «bruke» Foucault.